

Sosial tərəfdaşlığın inkişafı və formalaşması bir sıra məntiqi mərhələlərdən ibarətdir. Burada üç mərhələ xüsusilə nəzərə çarpır:

1. Həmkarlar ittifaqlarının yaradılması, onların təşkili və inkişaf etdirilməsi;
2. Sahibkarlar birliyinin formalaşdırılması və onlar tərəfindən həmkarlar ittifaqının yaradılmasının zəruriliyinin dərk edilməsi;
3. Dövlətin sosiallaşdırılması;

Son nəticədə söhbət sosial-əmək münasibətlərinin yeni növünə hazır olan subyektlərin formalaşmasından və bu münasibətlərin normativ-hüquqi tənzimlənməsindən gedir. Qeyd olunmuş mərhələləri daha ətraflı şəkildə nəzərdən keçirək.

1. Ən başlıcası odur ki, sosial tərəfdaşlığın gələcək perspektivi maddəli işçilərin təşkilatı kimi həmkarlar ittifaqlarının yaranması olmuşdur.

“Əmək kapital” cütlüyündə əmək hərəkətli element olmaqla bərabər, eyni zamanda həm də zəifdir. Maddəli işçi pul kimi güclü resursa malik olan sahibkara qarşı çıxmaq üçün kifayət qədər gücə malik olmur.

Cəmiyyətin Sənaye İnqilabı və kapitalın ilkin şəkildə toplanması mərhələsində tarixi cəhətdən inkişafının vektorunu əhəmiyyətli dərəcədə müəyyən edən əmək ilə kapital arasında mövcud olan münasibətlər maddəli işçi qüvvəsinin özünün və şəxsi maraqlarının müdafiə zəruriliyinin yaranmasına təkan vermişdir.

K. Marksın fikrincə, əmək ilə kapital arasında mövcud olan ziddiyət və çoxlu sayda etiraz aksiyaları kimi təzahür edən “partizan mübarizəsi” ciddi və uzunmüddətli müsbət nəticələrin əldə edilməsinə səbəb olmadı.

Bunun üçün işçilərin birliyinin formalaşması və onların həmrəy fəaliyyətinin təkmilləşməsi tələb olunurdu.

Həmrəyliyin ilk və təbii əlaməti peşə xüsusiyyətinə görə təşkil edilmişdir.18-ci əsrin sonlarından etibarən Qərbi Avropa ölkələrində,19-cu əsrin əvvəllərindən etibarən Amerikada və 20-ci əsrin əvvəllərindən etibarən Rusiyada peşəkar birliklər yaradılmağa başlanmışdır.Qeyd etmək maraqlıdır ki,bu birliklər fəhlə sinfinin siyasi partiyalarından əvvəl yaradılmışdır.

Bu birliklər inkişafın ilkin mərhələsində qarşılıqlı yardım cəmiyyətinin xarakterini (Rusiyada qarşılıqlı yardım kassaları) əks etdirir və özlərinin şəxsi iqtisadi həlli problemlərinin həlli çərçivəsindən kənara çıxmırdılar.Daha sonra peşəkar ittifaqlar özlərinin geniş olmayan dəstələrinin maraqlarını daha geniş olan əmək birliyinin maraqları ilə uzlaşdıraraq,tətil mübarizəsinə qoşuldular.

İlk həmkarlar ittifaqları-əməyin təşkilinin köhnə sex formasınıözündə əks etdirən lokal birlikləri ifadə edirlər.Onlar adətən sənətkar olan ixtisaslı fəhlələri-gönçü,dərzi və.s öz tərkibində cəmləşdirirdilər.Peşəkar ittifaqların sex üzrə olan əlaməti nəinki onların tərkibini məhdudlaşdırır,həm də işçi qüvvəsinin daha əlverişli şərtlərlə satılmasına və eləcədə ittifaqlara daxil olan ayrı-ayrı işçi qrupunun üstünlüyə malik olmasına görə mübarizə aparən tred-yunionizm ideyasının geniş şəkildə vüsət almasına da təkan vermişdir.İlk olaraq tred-yunionizm 19-cu əsrin ortalarında həmkarlar ittifaqınınfəaliyyətinin xarakter və məqsədlərini müəyyən edən fəhlə sinfinin elit təbəqəsi olan “fəhlə aristokratiyası” nın formalaşması dövründə Böyük Britaniyda geniş şəkildə yayılmağa başlamışdır.

Hökumət və sahibkarlar peşəkar ittifaqların yaradılmasına qarşı çıxış edirdilər,hətta əksər ölkələrdə bu ittifaqların yaradılması qanunvericiliklə qadağan olunmuş və onlar gizli şəkildə fəaliyyət göstərirdilər.

Həmkarlar ittifaqının inkişafına dair məntiqi ideya sex və ya cüzi peşəkarlıq əlaməti üzrə formalaşmış və sayına görə azlıq təşkil edən ittifaqdan iri milli və beynəlxalq tədricən birləşməsinə əsaslanmışdır.

İlk ittifaqlar fəhlə sinfinin imtiyazlı hissəsi olan ixtisaslı fəhlələrin xüsusi maraqlarının dəstəklənməsi məqsədilə yaradılmışdısa, həmkarlar ittifaqları üzvləri tədricən natamam ixtisaslı və ixtisası olmayan sənaye işçilərini özündə cəmləşdirməyə başladı.

İxtisası olmayan fəhlələr “fəhlə aristokratiyası”nın sex üzrə olan həmkarlar ittifaqının tərkibinə daxil olmadıqları üçün istehsalat münasibətlərinə əsaslanmış “şəxsi” həmkarlar ittifaqlarını təsis etməyə başladılar.

Həmkarlar ittifaqının quruculuğunun siyasi, tarixi və iqtisadi şərtlərə oxşar olan təzahürlərinə bütün ölkələrdə təsadüf etmək mümkündür. Hər yerdə həmkarlar ittifaqları birləşir, möhkəmlənir, qanunla təsbit edilir və cəmiyyətin strukturları və eləcə də ictimai münasibətlər sistemində öz yerlərini tutaraq, şəxsi ideologiyalarını, bu ideologiyanın məqsəd və üsullarını, həmçinin özlərinin oyun qaydalarını təkmilləşdirirlər.

Həmkarlar ittifaqının yaranması və təsisatlanması ilə əlaqədar olaraq, maddi işçilər biznes və dövlət ilə bərabər hüquqlu sosial dialoqun aparılmasına şərait yaradan, öz tələblərini əmək bazarında irəli sürən və onların icra edilməsinə təkan verən əlavə qüvvəni (əmək həmrəyliyi, ideologiya, təşkilati, maddi və maliyyə imkanlarının gücü) əldə etmişdilər. Bu qüvvənin nümayiş olunması əksər hallarda ünsiyyətçi olmayan partnyorun müqavimətini sındırmaq üçün kifayət edir. Məhz maddi əməyin nümayəndəsi kimi çıxış edən həmkarlar ittifaqının fəaliyyəti sahəsində dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində əmək haqqının əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasına (məsələn, ABŞ-da həmkarlar ittifaqı üzvlərinin əmək haqqı həmkarlar ittifaqı üzvü olmayanların əmək haqqından xeyli yüksəkdir və bununla həmkarlar ittifaqları fəxr edirlər), əmək